

Vlaams
Parlement

ingediend op **703** (2020-2021) – Nr. 1
24 maart 2021 (2020-2021)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Onderwijs
uitgebracht door Kathleen Krekels, Jo Brouns en Johan Danen

over de rol van het onderwijsveld
in de preventie van gewelddadige radicalisering
en polarisering

Samenstelling van de Commissie voor Onderwijs:

Voorzitter: Karolien Grosemans.

Vaste leden:

Arnout Coel, Koen Daniëls, Karolien Grosemans, Kathleen Krekels, Annabel Tavernier;
Roosmarijn Beckers, Jan Laeremans, Kristof Slagmulder;
Jo Brouns, Loes Vandromme;
Jean-Jacques De Gucht, Sihame El Kaouakibi;
Johan Danen, Elisabeth Meuleman;
Hannelore Goeman.

Plaatsvervangers:

Marius Meremans, Axel Ronse, Nadia Sminate, Kris Van Dijck, Katja Verheyen;
Leo Pieters, Els Sterckx, Sam Van Rooy;
Katrien Schryvers, Brecht Warnez;
Els Ampe, Steven Coenegrachts;
Stijn Bex, Gustaaf Pelckmans;
Steve Vandenberghe.

Toegevoegde leden:

Kim De Witte.

INHOUD

I.	Uiteenzetting door het Vlaams Vredesinstituut.....	4
1.	Evaluatie van het Vlaams actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering	4
2.	Evaluatiekader.....	4
3.	Onderzoeksresultaten	5
3.1.	Onderwijsgerichte acties en maatregelen	5
3.2.	Sluiten de maatregelen aan bij inzichten uit de literatuur en behoeften in het veld?	5
3.3.	Hoe verloopt de uitvoering van de maatregelen in de praktijk?	6
4.	Uitdagingen.....	7
5.	Advies	7
II.	Bespreking.....	8
1.	Tussenkomen van de leden.....	8
1.1.	Jo Brouns	8
1.2.	Kathleen Krekels.....	8
1.3.	Johan Danen	9
1.4.	Jan Laeremans	10
1.5.	Roosmarijn Beckers	10
1.6.	Koen Daniëls	10
1.7.	Loes Vandromme.....	10
2.	Antwoorden van het Vlaams Vredesinstituut.....	11
3.	Bijkomende vragen en antwoorden	12
	Gebruikte afkortingen	14

Op 11 maart 2021 organiseerde de Commissie voor Onderwijs een gedachtewisseling over de rol van het onderwijsveld in de preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering, met Nils Duquet, directeur, en Annelies Pauwels, onderzoeker, van het Vlaams Vredesinstituut.

(Deze vergadering werd als videoconferentie georganiseerd.)

I. Uiteenzetting door het Vlaams Vredesinstituut

1. Evaluatie van het Vlaams actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering

Nils Duquet leidt de presentatie van het onderzoek van het Vlaams Vredesinstituut over het Vlaams actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering en polarisering in. De directeur bevestigt dat onderwijs er een belangrijk onderdeel van vormt. Hij herinnert eraan dat het actieplan ontwikkeld werd in een turbulente periode met verschillende aanslagen. De urgente problematiek werd in 2015 aangepakt met een reeks maatregelen, die werden bijgestuurd in 2017. De afgelopen jaren is wel de context veranderd, merkt hij op. Vandaag is de vraag immers niet meer alleen wat men moet doen met degenen die vertrekken naar Irak of Syrië, maar met de mensen die terugkeerden, met de geradicaliseerden die in de gevangenis zitten en met de andere dreigingen.

Het Vlaams Vredesinstituut kreeg van het Agentschap Binnenlands Bestuur de vraag om het plan in zijn geheel te evalueren. Het begint met een transversale doorlichting van het programma: komt de inhoud overeen met wat de wetenschap belangrijk en effectief acht? Vervolgens worden deelaspecten bekeken, zoals de rol van het lokale bestuur, het onderwijs en het jeugd(welzijns)werk. Tot slot wordt de veranderende context behandeld.

Op grond van de onderzoeksresultaten werd een advies geformuleerd, waarvan hij later de belangrijkste punten zal bespreken. Met het oog op de leesbaarheid en de verspreiding werd voor de verschillende velden een aparte factsheet gemaakt, zo ook voor onderwijs. Ze zijn beschikbaar op de website van het Vredesinstituut, net zoals de resultaten zelf.

2. Evaluatiekader

Op het niveau van analyse werd eerst gekeken naar het actieplan zelf, zijn uitgangspunten en beleidskeuzes, en vervolgens naar de projecten, schetst *Nils Duquet*. De spreker erkent dat de effectiviteitsmeting van dergelijk plan en van de acties zeer moeilijk is. De onderzoekers hebben zich toegespitst op twee vragen: waren de acties adequaat en waren ze doeltreffend? Met het eerste bedoelt hij relevant, gepast, geschikt en aansluitend bij de literatuur, met het tweede of de acties bijdragen tot het bereiken van de doelstellingen. De moeilijkste vraag is echter die naar de impact en de werkzaamheid, ook methodologisch. Zo is het bijvoorbeeld niet wenselijk om controlegroepen te laten radicaliseren. Daarom werd gekozen voor de andere twee evaluatievragen.

Zoals gezegd begon de analyse met een onderzoek van de wetenschappelijke literatuur, gevolgd door die van de beleidsdocumenten. Volgende belangrijke stap was de bevraging van sleutelactoren over wat werkt en wat verbeterd kan worden: vertegenwoordigers van het Departement Onderwijs en Vorming, leden van de werkgroep radicalisering en polarisering, en uitvoerders van gefinancierde projecten.

3. Onderzoeksresultaten

Annelies Pauwels licht de onderzoeksresultaten toe. Eerste bevinding is dat onderwijs heel wat aandacht krijgt in het actieplan. Blijkt dat 38 van de 62 maatregelen en acties de onderwijssector betrekken. Ze vernoemt de aanwijzing van referentiepersonen, het opstarten van vormingen en opleidingen en het formuleren van eindtermen over burgerschap. Diezelfde aandacht voor onderwijs wordt bevestigd door de verdeling van het budget voor de uitvoering van het actieplan. Ze merkt daarbij op dat het alleen gaat om extra en niet om reguliere middelen. Voor onderwijs betreft het bijna 2 miljoen euro en 9 vte. Ter vergelijking werd in de jeugdsector iets meer dan 300.000 euro vrijgemaakt en geen extra personeel ingezet.

3.1. Onderwijsgerichte acties en maatregelen

Daarop overloopt *Annelies Pauwels* de acties en maatregelen zelf. Een eerste groep mikt op het versterken van afstemming en coördinatie, zowel binnen de sector (bijvoorbeeld de werkgroep radicalisering en polarisering) als met andere beleidsdomeinen (zoals veiligheidspartners en sociale actoren).

De tweede groep doelt op het versterken van kennis en expertise. De onderzoekers stelden op dat vlak vast dat heel wat hulplijnen werden opgezet (met name het aanspreekpunt radicalisering in het departement en de referentiepersonen in de netten) en dat werd ingezet op de ontwikkeling van vorming, opleidingen en basisdocumenten.

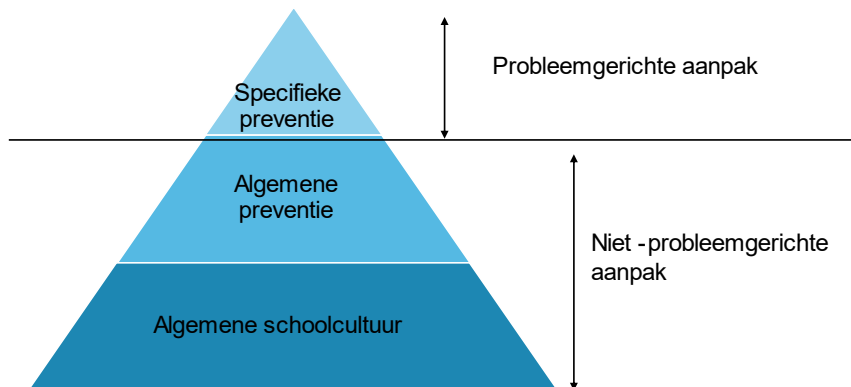
De derde groep bestaat uit projecten en initiatieven, waarvan het onderzoek er tien nader bestudeerde. Twee ervan komen voort uit de eerste oproep in 2015: het netwerk islamexperten (met als doel leerkrachten te ondersteunen met vragen rond radicalisering) en project CONNECT (specifiek voor scholen die te maken hebben met extreem risicogedrag bij jongeren). De andere komen voort uit de tweede oproep uit 2017. Drie daarvan gaan over polarisatiemanagement in de school, terwijl de overige mikken op de versterking van leerlingen uit kansengroepen.

3.2. Sluiten de maatregelen aan bij inzichten uit de literatuur en behoeften in het veld?

Belangrijke bevinding daarbij was dat zich inhoudelijke verschuivingen voordeden. Terwijl de focus van het eerste actieplan op het veiligheidsperspectief gericht was (voorkomen en detecteren van radicalisering), evolueerde die naar een meer comprehensieve, pedagogische aanpak. De persoonsgerichte aanpak van signalen van radicalisering evolueerde in dezelfde periode eveneens van een specifieke aandacht op radicalisering naar het gebruik van de reguliere pedagogische handelswijze.

De spreker illustreert de genoemde verschuiving aan de hand van een vereenvoudigde preventiepiramide.

- Verschuiving van bovenste naar onderste lagen van de preventiepiramide

Deklerck, J. (2010). De preventiepiramide. Preventie van probleemgedrag in het onderwijs

-> Sluit aan bij de literatuur + behoeften van het veld

vlaams
vredesinstituut

Algemene schoolcultuur vormt de basis, met daarin acties die inzetten op een positief leefklimaat. Van algemene preventie geeft de spreker geweldloze communicatietechnieken en positieve identiteitsontwikkeling als voorbeeld. Bovenaan zitten de specifieke maatregelen die gericht zijn op het voorkomen en tegengaan van problemen als radicalisering. Over de jaren heen verschoof de aandacht van de bovenste naar de onderliggende lagen.

De onderzoekers stellen vast dat de verschuiving aansluit bij de literatuur. Het radicaliseringsproces is niet louter gedreven door individuele factoren. Daarnaast is het belangrijk om ook in te spelen op het contextuele. Daarin kan de school als maatschappelijke institutie een belangrijke rol spelen. Tegelijk sluit zij aan bij de behoeften van het veld, omdat de verbreding zich heeft voorgedaan op initiatief van koepels en netten zelf, die immers institutioneel sterk betrokken zijn bij de beleidsontwikkeling.

Men vindt dit ook terug in de persoonsgerichte aanpak. Sleutelactoren wezen erop dat in de eerste jaren eerstelijns werkers vanwege de geladenheid en gevoeligheid niet meer durfden terug te vallen op hun reguliere handelwijze bij religieuze problematieken op school. Door daarnaar terug te keren, wisten ze hun handelingsdrang en -verlegenheid later weer te overwinnen.

3.3. Hoe verloopt de uitvoering van de maatregelen in de praktijk?

Over het algemeen waren de sleutelactoren positief over de uitvoering van de maatregelen in de praktijk. Als eerste vermeldt Annelies Pauwels degene die gericht zijn op het versterken van afstemming en coördinatie, met name de positieve rol van de werkgroep radicalisering en polarisering in de visieontwikkeling en kennisuitwisseling. Een iets genuanceerder beeld kwam naar voren van de samenwerking met andere beleidsdomeinen, waarbij bijvoorbeeld de deelname aan het casusoverleg in de lokale integrale veiligheidscellen vragen blijft oproepen, zoals over het beroepsgeheim van CLB's. De samenwerking met sociale actoren is dan weer meer op de achtergrond geraakt door de sterke focus op die met de veiligheidspartners. Zij is ook belemmerd door structurele factoren als de hoge werkdruk bij CLB's en de wachtlijsten in de hulpverlening.

Wat betreft het versterken van kennis en expertise, worden de hulplijnen gunstig geëvalueerd. Ze maken zowel top-down als bottom-up wisselwerking mogelijk. Kennis sijpelt door, terwijl de onzekerheden waarmee leraren worstelen op hogere niveaus worden aangekaart. De versterkte kennisbasis heeft ook bijgedragen aan een vermindering van de handelingsdrang en -verlegenheid.

4. Uitdagingen

Tot slot overloopt de spreker de overblijvende uitdagingen, met duurzaamheid als eerste. Met name projecten en initiatieven, en zeker kortlopende, blijken verduurzaming van expertise en resultaten nodig te hebben.

Tweede aandachtspunt is een structurele evaluatiereflex. De onderzoekers stelden vast dat projecten daar nu zeer uiteenlopend mee omgaan, van systematisch in alle fasen tot helemaal niet. Voor lokale eerstelijnsorganisaties is dat ook helemaal niet evident bij gebrek aan interne capaciteit.

Laatste uitdaging is om in te spelen op de veranderende context van gewelddadige radicalisering. Sleutelpersonen wijzen op onvoldoende kennis over andere vormen van extremisme, waarbij ze handelingspassiviteit bij eerstelijns werkers in het onderwijs ten aanzien van rechts-extremisme vermeldt.

5. Advies

Nils Duquet stelt de belangrijkste punten van het advies van de raad van bestuur van het Vredesinstituut voor. Om te beginnen worden het Vlaams Parlement en de Vlaamse Regering in het algemeen geadviseerd om een duidelijke visie en beleidsopzet te hanteren. Een gebrek daaraan verhoogt de drempel voor efficiënte en effectieve implementatie. De spreker erkent meteen dat dit in het beleidsdomein Onderwijs wel degelijk gebeurd is dankzij de genoemde werkgroep. De cultuur om onderwijsactoren te betrekken bij de beleidsontwikkeling heeft daarbij geholpen, benadrukt hij nogmaals. Dat kan een voorbeeld zijn voor andere domeinen.

Wat de uitbouw van de persoonsgerichte aanpak betreft, wordt geadviseerd om niet alleen te mikken op de LIVC's maar ook aandacht te besteden aan andere relevante doelgroepen als medewerkers van gevoelige diensten en organisaties die mogelijk geconfronteerd worden met intimidatie of bedreiging. Daartoe behoren ook leerkrachten.

Het derde advies luidt: het overleg, de afstemming en de samenwerking tussen de verschillende actoren versterken en verbeteren. Een kader is noodzakelijk maar niet voldoende. Hij vermeldt vertrouwen en respect voor elkaars rol. Voor de verhouding tussen CLB en LIVC is zowel op federaal als Vlaams niveau een oplossing in de maak.

Het vierde beveelt aan om kennis en expertise te versterken. Niet alleen moet men voorkomen dat die verloren gaan wanneer mensen verdwijnen, maar moet men er ook voor zorgen dat men ze blijft opbouwen. Hij vraagt op dit punt in het bijzonder aandacht voor de andere dan de twee pioniersprojecten. De overheid heeft een rol te spelen in de ondersteuning van de kennisopbouw en -verankering, maar ook van de evaluatie, met het oog op de identificatie en deling van goede praktijken. Op dat laatste punt pleit men voor duidelijke en haalbare doelstellingen in de projectoproepen in het kader van het volgende plan, die structureel geëvalueerd kunnen worden, en om de organisaties bij de uitwerking van dergelijk evaluatiekader te betrekken.

II. Bespreking

1. Tussenkomsten van de leden

1.1. Jo Brouns

Jo Brouns treedt bij dat de basis van de piramide, de algemene schoolcultuur, cruciaal is in de voorkoming en vroege detectie van extreem gedrag: respectvolle omgang met elkaar en met verschillen. Op dat vlak moeten in de professionalisering en ondersteuning duidelijk lijnen uitgezet en grenzen aangegeven worden, zoals bevestigd wordt door de opvallende vaststelling van gelatenheid bij leerkrachten en hun angst om gepast te reageren. Er zijn weliswaar de eindtermen over burgerschap, maar toch voelt men lokaal aan dat leerkrachten en scholen lang wachten om aan de alarmbel te trekken en bijvoorbeeld naar een veiligheidsdienst te stappen.

De verduurzaming van projecten wordt terecht als probleem aangehaald. Verder is hij het eens dat de problematiek breder is geworden dan de dreiging van radicalisering en terrorisme. Er is sprake van een breed spectrum van extreem gedrag. Leerkrachten en scholen moeten dan ook zoveel mogelijk instrumenten en handvatten aangereikt krijgen.

Wat de rol van de LIVC's betreft, waarvan hij de gevoeligheid erkent, wijst de spreker op de uitbreiding met het onderwijs in het nieuwe decreet. Het is cruciaal dat aan een vertrouwensrelatie gewerkt wordt en de drempelvrees bij scholen weggenomen wordt. De cellen bieden een tafel waaraan zo nodig alle actoren uit verschillende domeinen kunnen aanschuiven. Kan volgens de sprekers dergelijke 'multi agency'-aanpak de samenwerking met de sociale actoren opnieuw meer op de voorgrond brengen? Er is nu een juridisch kader dat het beroepsgeheim regelt bij de bespreking van casussen, maar is het Vredesinstituut betrokken bij de concrete uitwerking van het draaiboek?

Vervolgens treedt hij nogmaals de nood aan verduurzaming van ondersteuningsprojecten bij. Voor het lager onderwijs is er project CONNECT maar in het secundair rekent men volledig op de naadloze flexibele trajecten. Scholen hebben dergelijke externe expertise echter zelf ook nodig. De samenwerking met CLB's en pedagogische begeleidingsdiensten wordt door hen als positief ervaren, onderstreept het lid. Denkt het Vredesinstituut bij de verduurzaming van expertise aan een kenniscentrum? Ziet het voor zichzelf een rol daarin? Hebben de lokale besturen en de LIVC's niet ook goede praktijken te delen?

De cellen werken op dit moment aan een evaluatie-instrument, merkt Jo Brouns op. Dat kan misschien dienstdoen om een antwoord te bieden op de uitdaging die het instituut formuleerde. Wat denken de sprekers? De analyse van de veranderende context treedt hij bij. Men stelt dat telkens opnieuw vast bij elk maandelijks lokaal overleg. Lokale besturen doen steeds meer aan preventie, waarbij hij weerbaarheid en positieve identiteitsontwikkeling noemt. In dat verband wijst hij op het belang van het gedrag op het internet. Kunnen op dat vlak specifieke methodes uit het buitenland meegenomen worden? Het is van belang om scholen erop te wijzen dat lokale instanties als politie, lokaal bestuur en OCMW daarin partners kunnen zijn.

1.2. Kathleen Krekels

Volgens *Kathleen Krekels* kan men over het algemeen concluderen dat het actieplan zijn nut bewezen heeft. Er zijn verbeteringen mogelijk maar wat goed is, moet structureel verankerd worden. Ze treedt de cruciale rol van het onderwijs bij, al

waarschuwt ze meteen dat het onderwijs bij zowat alle maatschappelijke problemen opgeroepen wordt de oplossing te bieden. Het is echter goed dat het die rol opneemt binnen de Vlaamse preventieaanpak.

Haar fractie is verheugd over het goede werk van de werkgroep op het vlak van informatie- en kennisuitwisseling, waarbij ze in het bijzonder de positieve invloed op de handelingsverlegenheid vermeldt.

Ook zij treedt het belang van het LIVC-decreet bij voor de deling van informatie door het CLB zonder het beroepsgeheim te schenden. Zijn er nog andere bezorgdheden bij de onderwijs- en jeugdsector over deelname aan het persoonsgerichte casusoverleg? Wat missen scholen nog in de bestaande acties om hun beleidsvoerend vermogen te versterken op dit vlak? Hoe moet de expertise die voortkomt uit projecten, concreet vastgelegd worden in lerarenopleidingen en handboeken? Zijn over dat laatste al gesprekken aan de gang?

Wat de eindtermen betreft, somt de spreker een aantal bouwstenen in het kader van sleutelcompetentie 7 op. Ze lijken het terrein te dekken en te volstaan voor de ontwikkeling van leerplandoelen, of stelden de onderzoekers vast dat toch nog meer sturing nodig is?

Welke toekomst zien zij voor de projecten die uitgerold zijn vanuit een bepaalde behoefte? Heeft zich ook daarbinnen dezelfde focusverschuiving voorgedaan? Is bijvoorbeeld de taak om de persoonsgerichte aanpak verder uit te bouwen er een voor het netwerk van islamexperts of voor andere projecten? Of moeten sommige afgebouwd worden om nieuwe te beginnen met die focus? Hoe zien de sprekers dat? Vinden zij dat er te weinig overkoepelende visie is en dat de projecten te veel naast elkaar bestaan?

Hoe kan de mobilisatie van het middenveld, die volgens de onderzoekers een pijnpunt vormt, gefaciliteerd worden? Is de LIVC een middel daartoe? Hoe kan de rol van de Vlaamse overheid zelf verduidelijkt worden? Moet zij ook die van de evaluatie op zich nemen? Hoe? Via de bestaande werkgroep of is daarvoor een nieuwe wenselijk?

Tot slot treedt haar fractie het belang bij van een gedeeld begrippenkader voor een uniforme aanpak en een correcte interpretatie van de breder wordende signalen. Ze benadrukt dat daarbij niet zozeer doelgroepen als wel gedrag als uitgangspunt moet worden genomen. Zij is het ook eens dat voldoende aandacht moet gaan naar de digitale dimensie.

1.3. Johan Danen

Johan Danen wil weten waarom het Vredesinstituut pleit voor een duidelijker visie en beleidsopzet. Hoe komt het dat het begrippenkader te vaag is en dat een samenhangende uiteenzetting over de voornaamste factoren die voeren naar geweldadige radicalisering en polarisering ontbreekt? Was daarover onenigheid bij de opstellers van het actieplan? Hij heeft er begrip voor dat men begonnen is in de concrete context van de Syriëstrijders maar ondertussen zijn de begrippen volgens hem alvast veel ruimer geworden. Hoe zou het instituut die ontbrekende visie zelf invullen?

Is de ondersteuning van de leerkrachten en directies volgens de onderzoekers laagdrempelig genoeg, zowel in het leerplicht- als in het hoger en volwassenen-onderwijs? Het lid vindt het belangrijk hen ook te leren omgaan met extreemrechtse praat van leerlingen.

1.4. Jan Laeremans

Jan Laeremans wijst erop dat leerkrachten, begeleiders en directies precies moeten weten waar het over gaat en waarop ze moeten letten. Duidelijke afbakening is belangrijk en noodzakelijk, stelt ook de studie. Wat de lezer echter mist, zijn concrete voorbeelden van geanonimiseerde casussen, terwijl die net nodig zijn voor de werkvloer.

Verder treedt hij bij dat de term polarisering grijs is en op zich niet problematisch. In het tijdperk van de verzuilde samenleving deed het fenomeen zich evengoed voor. Volgens zijn fractie moet in bepaalde lessen een open debat mogelijk blijven over maatschappelijke kwesties. Het lid pleit voor vrijheid van spreken op een volwassen manier.

Moeten met het oog op de werkbaarheid en in een context waarin opvoeders en begeleiders zowel binnen als buiten de school al te kampen hebben met een te grote werkdruk, scholen extra werkingsmiddelen krijgen voor de opdrachten in het kader van het actieplan als zij een gemiddeld hoger aantal risicojongeren hebben? Moeten er ook meer middelen naar de CLB's gaan, die al overbelast waren maar dat nu nog meer zijn door corona?

Is het probleem van het beroepsgeheim al voldoende verholpen of kan het evenwicht tussen discretie en efficiëntie nog verder verbeterd worden?

In hoeverre lenigen de nieuwe eindtermen in het secundair onderwijs de nood om via burgerschapsopbouwende lessen radicalisering en extremisme te voorkomen? Wetenschappelijke impactanalyse is moeilijk omdat een evaluatiekader ontbreekt. Hoe kan de werkzaamheid van de in onderwijs ingezette middelen op een meer objectieve manier gemeten worden?

1.5. Roosmarijn Beckers

Roosmarijn Beckers vindt de digitale dimensie een heel moeilijke zaak. Waar trekt men de grens tussen stoer doen en gevaar? Zelf vindt zij dat laatste bij de islamisering groter dan bij extreemrechts. Men komt al surfend snel terecht bij een letterlijke interpretatie van de koran in salafistische of wahabistische zin, waarin geweld gezien wordt als legitiem middel, waarschuwt ze.

1.6. Koen Daniëls

Koen Daniëls wil weten over welk middenveld het Vredesinstituut spreekt. Jongeren die radicaliseren, maken er meestal geen deel van uit. En is dat, voor zover ze dat toch doen, niet eerder een facilitator van radicalisering?

Vervolgens wijst hij als pedagoog op het gevaar van het in de kiem smoren van elk radicaal spreken, ten gevolge waarvan het ondergronds gaat en oncontroleerbaar wordt. Hoe kan men het best omgaan met het voor jongeren typische zwart-wit-denken?

In welke mate zijn de lessen levensbeschouwing en godsdienst in staat om het tij van de radicalisering te keren?

1.7. Loes Vandromme

Loes Vandromme informeert of in de gesprekken met actoren voorbeelden naar voren zijn gekomen over de rol van ouderbetrokkenheid in de algemene schoolcultuur. Hoe kunnen scholen op dat vlak versterkt worden?

2. Antwoorden van het Vlaams Vredesinstituut

Annelies Pauwels bevestigt dat de schoolcontext om verschillende redenen een belangrijke rol speelt in de preventie van radicalisering. Niet alleen zijn jongeren er veel vatbaarder voor, zoals de literatuur leert, maar ook omdat extremisten hun tactieken specifiek op hun indoctrinatie richten. Scholen kunnen niet alleen aan brede maar ook aan specifieke preventie doen, en wel omdat leerkrachten dicht genoeg bij jongeren staan om signalen op te vangen.

Zij erkent wel dat het voor de eerste lijn niet altijd evident is wanneer de grens tussen, bijvoorbeeld, provocatie en problematische radicalisering wordt overschreden. Een voorbeeld van goede ondersteuning bij specifieke vragen wordt geboden door het netwerk islamexperten. Daarnaast moet ingezet worden op de versterking van kennis en expertise, met name over rechts- en links-extremisme, waarvan de signalen voor leerkrachten soms minder direct herkenbaar zijn.

Verder bevestigt het onderzoek dat het onlineaspect steeds belangrijker wordt en het radicaliseringsproces niet zozeer aanstuurt als wel versnelt. Jongeren raadplegen, vaak uit schroom, gemakkelijker het internet dan hun omgeving, en komen inderdaad snel terecht op salafistische websites. Specifieke methodes om dit aan te pakken, zijn moeilijk aan te bevelen omdat de evaluatie van de vele initiatieven nog niet voor duidelijkheid heeft gezorgd over hun effectiviteit. Er wordt alvast aandacht aan besteed vanuit veiligheidsperspectief, verzekert ze, maar helaas minder op het vlak van preventie. Men zou daar nochtans middenveldorganisaties met specifieke expertise kunnen voor inzetten. Zelf is het Vredesinstituut bezig met de verkenning van onderzoeksmogelijkheden voor de volgende jaren op dit terrein.

Wat de deelname aan de LIVC's betreft, wijst *Annelies Pauwels* erop dat de bevraging door de onderzoekers dateert van 2018. Inmiddels is echter een Vlaams decreet in de maak. Een wetgevend kader is noodzakelijk voor hun werking, maar niet voldoende. Die hangt ook af van heel wat praktische zaken, zoals goede afspraken tussen deelnemers, vertrouwen en respect voor elkaars eigenheid. Sociale actoren zijn bezorgd over de instrumentalisering van hun werking. Veiligheid en welzijn blijven twee verschillende perspectieven.

Over de projecten kwam in de gesprekken met de actoren vooral de looptijd als aandachtspunt naar voren. In kortlopende projecten is het moeilijk resultaten of expertise te verduurzamen. Verder blijkt het onderwijs zich nog vaak als een eiland op te stellen en vinden middenveldorganisaties of sociale actoren er moeilijk een open deur. Zo gaf 1001 Schakels uit Vilvoorde aan vooral jongeren uit kansengroepen aan te trekken voor zijn project om hen dichterbij onderwijsinstellingen te brengen en te ondersteunen met bijvoorbeeld huiswerkbegeleiding, door mond-tot-mond-reclame en niet zozeer via scholen. De spreker benadrukt wel dat projectwerking belangrijk blijft op een snel evoluerend terrein als radicalisering. Het is immers een goede manier om te experimenteren en nieuwe inzichten op te doen.

Het concept polarisering is in 2017 toegevoegd aan het radicaliseringsbeleid en ook als term aan de titel van het actieplan. Die verbreding werd als positief ervaren in de onderwijspraktijk, omdat zij zorgt voor betere aansluiting bij de brede pedagogische rol. Polarisering kan gemakkelijker dan radicalisering gezien worden als een maatschappelijk in de plaats van een veiligheidsprobleem. De voorbije jaren richtten vormingen in de onderwijssector zich op verschillende technieken om ermee om te gaan in de klas.

Tot slot is het wel degelijk zo dat middenveldorganisaties aandacht besteden aan jongeren uit kansengroepen die vatbaar zijn voor radicalisering. Zij noemt sportverenigingen, jeugdwelzijnswerk en straathoekwerk. Zij slagen erin hen te bereiken en het is dan ook belangrijk dat zij duurzaam ondersteund worden voor die werking.

Nils Duquet vult aan dat het Vredesinstituut niet betrokken is bij het draaiboek voor de LIVC's. Als onderzoeksinstituting is het wel bereid zijn inzichten te delen, verzekert hij. Hij bevestigt ook dat het Vredesinstituut aan het bekijken is wat het nog kan toevoegen aan het al in Vlaanderen en in het buitenland lopende onderzoek over het digitale aspect. Hij attendeert erop dat het Vlaams Parlement ook altijd een onderzoeksvraag kan voorleggen aan het instituut.

Een duidelijk beleidskader is inderdaad absoluut nodig. Dat het er nog niet kwam in 2015 ligt aan de urgentie van dat moment. In het actieplan zijn toen veel dingen samengebracht, wat toen logisch was. In 2017 kwam er al een correctie waar veel meer visie achter zat. Hij denkt dat het de bedoeling is om die verdere explicitering van de beleidsvisie de komende jaren voort te zetten.

De fundamentele discussie die daarbij gevoerd moet worden, is die over de grens van het spreken over moeilijke thema's. Het Vredesinstituut is daarbij voorstander van een zo breed en open mogelijk gesprek, binnen een pedagogisch kader, maar ook binnen een kader dat aangeeft wat onze samenleving acceptabel vindt en wat niet. Zodra men de democratie afwijst of oproept tot geweld, zit men met een probleem. Zolang dat niet het geval is, moet het kader zo open mogelijk blijven om in gesprek te blijven met iedereen.

De spreker beseft dat dit niet gemakkelijk is voor leerkrachten, die over voldoende aanspreekpunten moeten kunnen beschikken om met de verscheidenheid aan mogelijke situaties om te gaan. Er wordt soms stoer gedaan in de klas maar als het verder gaat, moet men ook tijdig het signaal opvangen en doorgeven aan bijvoorbeeld de lokale politie. Het onderwijsveld heeft op dat vlak zijn werk gedaan, waarbij hij de werkgroep en de aanspreekpunten van de koepels vermeldt. Daarnaast moeten ook individuele leerkrachten binnen scholen weten bij wie ze terecht kunnen. Die laagdrempeligheid is een uitdaging en verschilt van school tot school. De algemene schoolcultuur is ook van groot belang voor de algemene preventie aan de basis.

De eindtermen vormen goede bouwstenen. In hun implementatie in de dagelijkse praktijk kan de lerarenopleiding een belangrijke rol spelen. Zij kunnen leerkrachten weerbaar maken en technieken meegeven om met moeilijke onderwerpen aan de slag te gaan in de klas. Zelf ontwikkelt het Vredesinstituut geen instrumenten of vormingen, maar als onderzoeksinstituut deelt het wel zijn bevindingen met de praktijkmensen die een en ander ontwikkelen.

Wat de middelen betreft, is niet altijd duidelijk hoeveel precies vanuit het budget voor het actieplan gependend is aan de verschillende acties. Pas als dat bekeken is, kan men de vraag beantwoorden of nu meer middelen nodig zijn of niet.

De vraag naar de ouderbetrokkenheid is belangrijk, al vormt zij geen thema binnen het onderdeel onderwijs van het actieplan. Zij komt wel aan de orde in het jeugdwerk en de projecten daarbinnen. Voor de directeur is het in elk geval vanzelfsprekend om de ouders altijd te betrekken, wat ook past binnen het concept van de brede school, die is ingeplant in een wijk, die verneemt wat er leeft en iedereen betreft bij de oplossingen.

3. Bijkomende vragen en antwoorden

Jo Brouns erkent dat vandaag al veel verwacht wordt van het onderwijs en dat het ook hier een cruciale rol speelt. Hij beseft dat het niet evident is en hoort de hulpkretten. Als het de verantwoordelijkheid is van de hele gemeenschap om kinderen op te voeden, ziet hij een rol weggelegd in de LIVC's. Alles begint met een duidelijke visie en die ontstaat best in een lokale gemeenschap. Casusoverleg is belangrijk maar tegelijk ervaart hij de behoefte om breder te gaan met de verschillende partners en te komen tot een duidelijke visie op duurzame preventie, waarvoor

verschillende methodes bestaan. Voor zijn fractie is het cruciaal om het onderwijs daarop uit te nodigen. Geloof het Vredesinstituut in de spilfunctie van de lokale veiligheidscellen in de ondersteuning van de scholen?

Kathleen Krekels blijft worstelen met de spanning tussen veiligheid en welzijn. Zij heeft uit de uiteenzetting en de antwoorden begrepen dat op dat vlak een verschuiving heeft plaatsgevonden naar een focus op dat laatste. Is daardoor echter de spanning niet eerder verhoogd dan weggenomen? De LIVC's lijken het ideale forum om beide te verbinden maar blijken in veel gemeenten een slapend leven te leiden. Een decretale regeling volstaat niet om de aarzeling ten opzichte van veiligheid weg te nemen als men in de praktijk zodanig de nadruk legt op het welzijnsaspect.

Koen Daniëls herhaalt zijn vraag over de rol van de lessen levensbeschouwing.

Nils Duquet ziet de LIVC's als mogelijke spil omdat zij lokaal zijn en alle actoren betrekken. Hun rol is echter specifiek de detectie en opvolging van risicopersonen, waarbij veiligheidsdiensten en sociale actoren effectief kunnen samenwerken. Dat gebeurt ook in verschillende gemeenten. Cruciaal is de dialoog tussen de actoren, die een vertrouwensrelatie en een handelingskader veronderstelt. Als men dat in het oog houdt, hoeft er geen spanning tussen veiligheid en welzijn te zijn. Het onderwijs heeft op dat vlak een evenwicht gevonden in de referentiepersonen en over visie.

De belangrijkste vraag is evenwel die naar de ondersteuning van de eerste lijn, maar zo diep is het onderzoek niet gegaan. Het Vredesinstituut is echter bereid daarop in te gaan en beschikt daarvoor over de capaciteit.

Het instituut heeft zelf geen projecten geëvalueerd omdat dit moeilijk, tijdrovend en specialistenwerk is. Men kan dit dan ook niet van de uitvoerders verwachten, maar wel een evaluatiereflex inbouwen bij de overheid. Evaluatieonderzoek is een specifieke expertise, benadrukt hij.

Annelies Pauwels vult aan dat godsdienstbeleving een belangrijke rol kan spelen in de preventie van radicalisering. Bij jongeren gaat het meestal om ergens bij te horen en het zoeken naar een identiteit. Godsdienst kan daarop een antwoord bieden, net zoals een ander gevoel van samenhang. Volgens haar is het echter niet noodzakelijk daarvoor specifiek islamleerkrachten in te schakelen maar wel om te focussen op respect voor elkaars beleving en verschillende visies. Die dialoog is belangrijk, maar zij hoeft niet uit te gaan van islamexperts.

Jo Brouns begrijpt de worsteling van Kathleen Krekels want hij heeft ook in zijn eigen LIVC ervaren dat de cel eng benaderd werd als een instantie die gevaarlijke profielen behandelt. De eerste evaluaties leren echter dat lokale besturen vragen om de werking te verbreden. Het instrument kan inderdaad veel breder ingezet worden dan alleen voor veiligheid en dus ook op plaatsen waar men het onnodig acht omdat er geen terroristen wonen. Als men heel goed uitlegt wat de bedoeling is en wat niet, kan men volgens hem de koudwatervrees bij de welzijnsactoren wegnemen voor een instrument waarmee een lokale gemeenschap extreem gedrag kan vermijden.

Karolien GROSEMANS,
voorzitter

Kathleen KREKELS
Jo BROUNS
Johan DANEN,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

CLB	centrum voor leerlingenbegeleiding
LIVC	lokale integrale veiligheidscel
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
vte	voltijdsequivalent / voltijdequivalent